

שנת כ' תל"א

(ו) כִּי יִקְרָא קֶן צְפוּרָה לְפָנֶיהָ בְּיָרֵךְ בְּכָל־עֵץ אֹרֶץ אֶפְרַיִם אִם בְּיָמִים וְהָאֵם רִבְּצָת עַל־הָאֶפְרַיִם אִם עַל־הַבְּיָאִים לֹא־תִקְוֶה הָאֵם עַל־הַבְּיָאִים: (פ) שְׁלֹזוּ תְּשַׁלְּזוּ אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבְּיָאִים תִּקְוֶה־לָּךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהֶאֱרַכְתָּ יָמִים:

צ'ר"ס רה" (ול"א) שנת כ' תל"א שנה 1 ס'אן א

ולמה התינוק נימול לשמונה ימים שנתן הקדוש ברוך הוא רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כח, וכשם שרחמיו של הקדוש ברוך הוא על האדם כך רחמיו על הבהמה מנין שנאמר (ויקרא כב) ומיום השמיני והלאה וגו' ולא עוד אלא שאמר הקדוש ברוך הוא (שם /ויקרא כ"ב/) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד וכשם שנתן הקדוש ברוך הוא רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות מנין שנאמר כי יקרא קן צפור לפניך.

ש"ס צ'ר"ס שנת כ' תל"א ס'רן כה ס'סוק 1

לא תקח כהם על בניכם. לפי דרך ארץ ולתשובת המינין כבר פירשתי בלא תצטל גדי צחלב אמו וכן צלותו ואת בנו שדומה לצחצחיות ורעצנות לקחת ולשחוט ולצטל ולאכול אס וצניס יחד:

רא"ן צ'ר"ס שנת כ' תל"א ס'רן כה ס'סוק 1

כי יקרא קן צפור לפניך. גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב כח). כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אף על פי שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא:

וכתב הרב במורה הנבוכים (ג מח) כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואם כן, אין עיקר האיסור באותו ואת בנו רק בבנו ואותו, אבל הכל הרחקה. ויותר נכון, בעבור שלא נתאכזר.

ואמר הרב ואל תשיב עלי ממאמר החכמים (ברכות לג ב) האומר על קן צפור יגיעו רחמך, כי זו אחת משתי סברות, סברת מי שיראה כי אין טעם למצות אלא חפץ הבורא, ואנחנו מחזיקים בסברא השניה שיהיה בכל המצות טעם. והוקשה עליו עוד מה שמצא בב"ר (מד א) וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות שנאמר (משלי ל ה) כל אמרת אלוה צרופה: [...]

אבל אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב, כפי דעתי ענין אחר להם, שרצו לומר שאין התועלת במצות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה, או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם. וזהו "לצרף בהן", שיהיו ככסף צרוף, כי הצרוף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד:

[...] וכן מה שאמרו (ברכות לג ב) לפי שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינן אלא גזרות, לומר שלא חס האל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר. כי האכזריות תפשוט בנפש האדם, כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זוכחי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו (קידושין פב א) טוב שבטבחים שותפו של עמלק. והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם, אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות [...]

אבל במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה בשלוח הקן מדרש שיש במצוה סוד, אמר רבי רחמאי מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא אמר את האב, אלא שלח תשלח את האם בכבוד אותה בינה שנקראת אם העולם דכתיב (משלי ב ג) כי אם לבינה תקרא. מאי ואת הבנים תקח לך, אמר רבי רחמאי אותם בנים שגדלה ומאי ניהו שבעת ימי הסוכה ודיני שבעת ימי השבוע וכו'. והנה המצוה הזאת רומזת לענין גדול, ולכך שכרה מרובה למען ייטב לך והארכת ימים:

אשנה אסכת ברכות ס'רן פ' אשנה 6

האומר על קן צפור יגיעו רחמך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים משתקין אותו העובר לפני התיבה וטעה יעבר אחר תחתיו ולא יהא סרבן באותה שעה מנין הוא מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה:

ראב"ן ז"ל אשנה אסכת הרכות פרק פ אשנה ז

[ג] ענין אמרו על קן צפור יגיעו רחמיך, הוא שיאמר כשם שחסת על קן צפור ואמרת לא תקח האם על הבנים כך חוס עלינו, שהאומר כן משתקין אותו, לפי שהוא אומר שטעם מצוה זו בגלל רחמי הקדוש ברוך הוא על העוף, ואינו כן, לפי שאלו היה דרך רחמים לא היה מתיר השחיטה כלל, אלא היא מצוה שמעית שאין לה טעם.

פון זער אסכת הרכות פרק פ אשנה ז (פר"ר רפאל צאנזל ח' בן אברפס ר'ק' 1743-1688)

האומר. בתפלתו על קן צפור רחמת יגיעו רחמיך אף אלינו משתקין אותו. שהרי בהתפללו לה' שירחם עליו כמו שרחם על קן צפור, הוא טועה ושואל שלא כהוגן, דמצוה זו אף כי נראה ממד' רבה (ריש) פרשת כי תצא מדת רחמים היא, דגרסינן התם דכשם שנתן הקדוש ברוך הוא רחמים על הבהמה, כן נתמלא רחמים על העופות, מנין שנאמר (דברים כב, ו) כי יקרא קן צפור, ע"כ. מ"מ מדת אכזריות היא, דהכי איתא בתקוני זהר תקון ששי (דף כג א):

Come and see: There is an angel appointed over the birds... and when Israel performs this commandment, and the mother departs weeping and her children crying, he agonizes for his birds, and asks God: "Does it not say that 'His compassion is on all of His works (Psalms 145:9)'? Why did You decree on that bird to be exiled from her nest?"

ת"ח מלאכא אית דמננא על עופין דאינון נשמתין דאתקראה צפורין, סנדלפון שמיה, ובזמנא דישראל מקיימין האי פקודה, ואזלת אימא מתתרכא ובנין צווחין, איהו אולף זכו על עופין, ויימא לקב"ה והא כתיב (תהלים קמה, ט) ורחמיו על כל מעשיו, אמאי גזירת על עופא דאתרכת מקנה, ע"כ.

אבל כשאומר דרך דרש, שמצות שלוח הקן היא מדת רחמים, אין משתקין אותו, שהרי על ידי מצוה זו הקדוש ברוך הוא מרחם על ישראל, דהכי איתא בתקון הנ"ל:

And what does the Holy One do? He gathers all of His other angels and says to them, "This angel is concerned for the welfare of a bird and is complaining of its suffering; is there none amongst you who will seek merit on My children Israel, and for the Shechinah which is in exile, and whose nest in Jerusalem has been destroyed, and whose children are in exile under the hand of harsh masters? Is there no one who seeks compassion for them, and will attribute merit to them?" Then the Holy One issues a command and says, "For My sake I shall act, and I shall act for My sake,"

ובזמנא דישראל מקיימין האי פקודא, כל ממנא אולף זכו על עופין דיליה, וקב"ה מה עביד כניש לכל חלין דיליה, ויימא וכי ממנא דעופין דלתתא, אולף זכו על עופין דיליה דממנא עלייהו, ולית בכו מאן דאולף זכו על בני דאינון ישראל וכו', בההוא זמנא צווח קב"ה ואמר, למעני למעני אעשה.

ובמדרש רות זהר חדש (דף כט ב) איתא נמי ענין זה, וגרסינן נמי התם מאן גרים למיחם על עלמא וכו', ההוא גברא דשלח ההוא צפור לצערא, הרי מבואר דשלוח הקן צער הוא לצפור, ומ"מ גורם רחמנות לעולם. ולפיכך צ"ל דמ"ש המדרש רבה הנ"ל דבמצוה זו רחם על העופות, הוא במה שלא צוה לרדוף אחר מצוה זו, כשאר כל המצוות שבתורה, אלא כי יקרא דווקא היא דצוה לצער העוף ההוא, כדי לעורר הרחמים כנ"ל, ודייקא נמי דקאמר מנין כי יקרא קן צפור, ותו לא מידי, וגם לא קאמר וגו', דהוה קאי אסיפא דקרא, הרי מבואר שהרחמים שריחם הקדוש ברוך הוא על העופות, הם במה שלא צוה לקיים מצוה זו אעפ"י שאנו צריכים אליה לעורר הרחמים עלינו, אלא בבואה לידו דרך מקרה, ולא חייב לרדוף אחריה, וגם פטר המזומן ממקרא זה, כדאיתא בש"ס (חולין קלט ב) כי יקרא פרט למזומן.

ובש"ס (דף לג ב) פליגי בה תרי אמוראי חד אמר מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים ואינו אלא גזירות, וזה הוא מ"ש בשם הזהר, וחד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית. וכשנדקדק היטב, נראה דהמתפלל בלשון זה, הא והא אית ביה, דאף כי אמת הוא שאינם אלא גזירות, בהתפללו בלשון זה מראה למעשה בראשית דמדת רחמנות היא, ובוה מטיל קנאה בין העופות לשאר הבריות, ונמצא ששתים רעות הוא עושה, חדא דקא משקר, ועוד דשקר זה מטיל קנאה, ולפי זה אין מי שיחלוק על מדה זו דשלוח הקן שלא תהיה מדת אכזריות, אלא לכ"ע מדת אכזריות היא, אף כי היא סבת הרחמים כמ"ש, ולכן בלשון תפלה דווקא הוא דאסור, ולשון המשנה כן מוכיח, מדקאמר יגיעו לשון עתיד, ואלו היה אסור אף דרך דרש הל"ל הגיעו, דלשון זה יכול אדם לאומרו בין בדרך דרש שמזכיר אותו ענין שהיה לו לדרוש עליו, בין דרך תפלה שמזכירו להתפלל לה' שיעשה לו כמו שעשה לאחר, אבל יגיעו לשון עתיד, לא שייך לפרשו כי אם בדרך תפלה: